

UNDE A FOST UCIS TUDOR VLADIMIRESCU ?

RADU GIOGLOVAN

Istoricii au explicat posibilitatea ridicării lui Tudor din mijlocul pandurilor prin severitatea sa excesivă și unele măsuri vremelnice care i-au micșorat popularitatea în rândurile ostașilor și căpitanilor săi. Acestea au ușurat eteristului Iordache Olimpiotul posibilitatea organizării unui complot, împreună cu căpeteniile sirbo-bulgare. D. Macedonschi, Hagi Prodan și Alexandru Nicolaeșcu, pentru răpirea lui Tudor din tabăra de la Golești. Complotiștii au răspândit apoi în rândurile pandurilor zvonul că Tudor a fost trimis în Rusia pentru a da explicații țarului, în timp ce printre eteriști s-au lansat acuzații mincinoase că Tudor a jefuit țara, a încasat sume mari de bani și pe ostași nu i-a plătit, a ucis numeroși panduri fără judecată, a călcat jurământul făcut Eteriei.

În aceeași zi, 22 mai 1821, o căruță de poștă, urmată de altele încărcate cu gărzi de arnăuți, îl transportau pe Tudor spre Pitești, iar de acolo, prin Cîmpulung, pînă la Tîrgoviște. Drumul ocolit explică întârzierea pînă la 26 mai, 6 iunie, cînd Tudor și convoiul său de pază intrau în Tîrgoviște. După declarația tîrzie a unui martor ocular, arhidiaconul lui Ipsilanti din tabăra de la Tîrgoviște, Teodosie, la intrarea în Tîrgoviște, Tudor era călare, cu picioarele legate în fiare pe sub burta calului¹. Ajungînd la comandamentul lui Ipsilanti, acesta ar fi ieșit în capul „scării sacre” și l-ar fi apostrofat pe Tudor că a trecut de partea turcilor, după care l-a dat în paza lui Caravia, comandantul batalionului sacru și al pușcării eteriste tăbărite la Mitropolie. Aici i s-au scos fiarele de la picioare și după masă s-a plimbat prin curtea Mitropoliei împreună cu Caravia, fumînd cu ciubuce, au intrat în biserică, unde Tudor citea numele ctitorilor și povestea vitejiile fiecăruia. Ajungînd la Radu cel Mare s-a interesat de mănăstirea Dealu și a urcat în clopotniță pentru a o putea vedea. Seara, Tudor a stat la masă îm-

¹ C. D. Aricescu culegea o informație asemănătoare de la Fusoaica, atunci în vîrstă de peste 80 de ani, care l-a văzut pe Tudor în această situație trecînd pe la poarta casei sale, aflată lîngă casa lui Geartoglu, unde ședea Ipsilanti, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 254, nota 3.

preună cu Ipsilanti, Caravia și alți căpitani eteriști într-una din încăperile Mitropoliei, arhidiaconul însuși amestecându-se printre cei care serveau la masă. Teodosie descrie și îmbrăcămintea conducătorilor: Tudor avea o gheabă lungă pînă în pămînt, cu găetane și căciulă neagră, înaltă de o palmă și o șchioapă, cu fundul de postav alb, iar Ipsilanti o tătarcă turcească cenușie și un iatagan turcesc ferecat cu argint, la briu, adăugînd că „*bea la spirt cam mult*“.² La atît se reduce informația arhidiaconului Teodosie în ceea ce privește subiectul nostru.³

Un alt martor ocular al ultimelor momente din viața lui Tudor, Pîrvu Meșinescu din Tirgoviște, declara în 1874, maiorului Papazoglu că se afla la arsenalul⁴ de artilerie al lui Caravia în 1821, împreună cu alți tineri din Tirgoviște, luați pentru muncă, și a văzut cînd a fost adus Tudor la Mitropolie, călare și cu picioarele legate în fiare pe sub burta calului, condus de Iordache și Farmache, care l-au predat lui Vasile Caravia. Descrierea îmbrăcămintei corespunde de asemenea cu cea a arhidiaconului Teodosie } gheabă lungă oltenescă și pe deasupra dulamă de postav încrețită, pe cap căciulă gelepească. Meșinescu adaugă că Tudor a fost adus la Mitropolie într-o zi din mai 1821, după prînz, înaintea toacii și Caravia. l-a condus în odaia sa, care se afla într-o clădire din fundul curții Mitropoliei, unde ședea egumenul Chiril. Mai tîrziu, a venit la Mitropolie și Ipsilanti și, la 3—4 ore după aprînsul luminărilor, deci pe la orele 12 noaptea „*am auzitără cei ce ne aflam în curte două detunături de pușcă spre odala lui Caravia, iar a doua zi de dimineată s-au zvônât în toată curtea Mitropoliei c-au împușcat pe domnu Tudor Vladimirescu și că l-ar fi azvîrlit în taină într-una din umblătorile de sus ale Mitropoliei*“.

Deși suspecte de sugestiile maiorului Dimitrie Papazoglu, care le-a cules la peste 50 de ani după desfășurarea evenimentelor, declarațiile sînt totuși cele mai demne de încredere față de celelalte versiuni care au circulat asupra felului și a locului morții lui Tudor Vladimirescu. Informațiile lor corespund totodată cu conținutul scrisorii agentului austriac la București, Fleischhagl, care scria la 16 iunie 1821 lui Metternich din Sibiu: „*Vestea că Tudor Vladimirescu a fost condamnat militărește și executat în curtea Mitropoliei din Tirgoviște la 7 iunie, din ordinul lui Ipsilanti, se confirmă. Corespondența lui cu comandanții*

² „Presa“ din 1 octombrie 1872; C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 254, nota 3.

³ Remarcăm inadvertența din declarația lui Teodosie că Ipsilanti locuia în casele lui Nae Hiotu. În realitate, comandamentul lui Ipsilanti și totodată locuința lui au fost în casele lui Geartoglu, afară de cazul că locuia în două case, la distanță una de alta de circa 300 metri, dacă nu face vreo confuzie între sediul lui Ipsilanti și cel al Cîrmuirii județului, care se afla în casa lui Nae Hiotu la introducerea Regulamentului Organic.

⁴ Denumirea de „arsenal de artilerie“ data numai de la 1864, de cînd se înființase la Tirgoviște „fonderia“ de tunuri pe un loc cedat Ministerului de război de către Mitropolie.

turci de pe marginea Dunării a fost interceptată și prezentată lui Ipsilanti, care l-a considerat și tratat ca trădător".⁵

Memorialiștii mișcării revoluționare din 1821 au comunicat diferit evenimentele legate de moartea lui Tudor Vladimirescu.

Ioan Dirzeanu spune că, după ce au atras de partea lor pe arnăuți și căpitani de panduri Iordache și Farmache, pe când se aflau în aceeași casă, la Golești, au năvălit asupra lui Tudor, i-au luat armele, l-au legat, l-au urcat pe un cal alb și însoțit de Iordache s-au îndreptat spre Cîmpulung și de aci, cu pază întărită, a fost adus la Tîrgoviște și predat lui Caravia, cu ordinul de a-l sili să mărturisească înțelegerea cu turcii. Apoi, Ipsilanti a poruncit ca Tudor să fie torturat pentru a-și mărturisi averea și în urmă să fie ucis. Noaptea, un grup de arnăuți l-au dus pînă la Ialomița, unde l-au ucis cu săbiile și l-au aruncat în rîu.⁶

Chiriac Popescu arată că, a treia zi după plecarea din București, Tudor se afla la Găești, unde a primit vestea că eteriștii, în frunte cu Iordache, îi împiedicau trecerea Argeșului pe la Pitești. După o întrevedere cu Iordache, delegații lui Tudor, Macedonschi și Alexandru, aduceau răspunsul că Tudor să înainteze cu oștirea sa pînă la Golești, unde Iordache și Farmache îl așteptau pentru unele explicații. Acolo părțile s-au înțeles, s-a tras cu tunul în semn de pace și unire, apoi Tudor cu căpitani săi și Iordache cu suita sa au urcat în chioșcul de deasupra porții de la casa Goleștilor și s-au așezat la masă. Căpitani lui Tudor, Hagi Prodan, Macedonschi și Alexandru, erau însă înțeleși cu Iordache și, năvălind asupra lui Tudor, l-au dezarmat și l-au dus noaptea la Pitești, iar a doua zi cu o căruță de poștă, însoțită de arnăuți călări, au plecat spre Tîrgoviște, la comandamentul lui Ipsilanti.⁷

Mihai Cioranu, aghiotantul lui Tudor, povestește cam în aceeași termeni împrejurările ridicării lui Tudor din mijlocul pandurilor, insistînd asupra severității excesive a lui Tudor, care pedepsise cu moartea mai mulți panduri și pe căpitanul Ioniță Urdăreanu, fapt care îi înstrăinaseră pe ceilalți căpitani. Macedonschi a atras de partea lui pe

⁵ A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești, 1821—1822*, București, 1945, p. 300.

⁶ *Documente privitoare la istoria României, Răscala din 1821*, V, București, 1962, p. 87; N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 84—85. Dirzeanu a fost funcționar al Vistieriei în 1821 și, în această calitate, a cunoscut numeroase acte oficiale privitoare la mișcarea revoluționară.

⁷ N. Iorga, *Izvoarele contemporane...*, p. 202—203. Chiriac Popescu nu indică locul morții lui Tudor, dar îl încredința pe N. Popescu din Mușetești, la Brașov, că Tudor a fost ucis de eteriști pe malul Iazului morilor de lângă Tîrgoviște și trupul i-a fost aruncat într-un puț din grădina lui Geartoglu; C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 256. Chiriac Popescu însoțise corpul pandurilor pînă la destrămarea taberei lui Ipsilanti, după care a trecut în Transilvania. La Brașov el răspindea versiunea făurită în tabăra lui Ipsilanti despre moartea lui Tudor Vladimirescu.

nemulțumiți și astfel, Iordache cu Farmache, și alți eteriști, au pătruns în chioșcul Goleștilor și l-au ridicat pe Tudor, ducându-l călare pînă la Pitești. De aci, a doua zi, într-o căruță de poștă cu un arnăut la spate, urmată de alte cinci căruțe, fiecare cu cîte 2 arnăuți, au plecat prin Cimpulung spre Tirgoviște, unde a fost închis la Mitropolie, sub paza lui Vasile Caravia. Ipsilanti ar fi întrunit un tribunal dintre boierii greci ca Geartoglu, care își ziceau „pămînteni” și l-au condamnat la moarte pe Tudor, în timp ce doi aghiotanți ai lui Ipsilanti, Lasani și Scufi, îl torturau. În cele din urmă Ipsilanti, temîndu-se de vreo răscoală a pămîntenilor, a poruncit lui Caravia de l-a ucis noaptea, în taină, „în Tirgoviște, pe malul iazului ce curge pe lîngă oraș și i-au aruncat cadavrul într-un puț de lîngă grădina lui Geartolu”.⁸

Părerăa lui Cioranu a fost adoptată și de C. D. Aricescu⁹, care o completa cu alte informații, după care, ajuns la Mitropolie, Tudor a fost instalat într-o chilie din stînga porții, aproape de clopotniță¹⁰, fiind liber să se plimbe prin curtea Mitropoliei¹¹. În noaptea de 26 spre 27 mai Orfano, Caravelopulos și Garnovschi l-au cerut pe Tudor de la Caravia și, după miezul nopții, l-au scos afară din oraș, ajungînd la Iazul Merilor, lîngă grădina lui Geartol, unde așteptau eteriștii Varnava și Parga, care au început a-l lovi cu iataganele. Asasinii i-au luat chepchenul și i-au azvirlit trupul în puțul din grădina lui Geartolu, aruncînd apoi pămînt în fîntină. Lui C. D. Aricescu îi confirma această părere și Sache Poroincanu din Tirgoviște, al cărui tată fusese șeful polcovniciei din Tirgoviște, înainte de Regulament. În baza acestei informații, încă din 1873, Aricescu a descoperit puțul din grădina lui Geartoglu și a încercat să caute pe fundul lui osemintele lui Tudor, dar a fost nevoit să întrerupă lucrările din cauza cantității mari de apă.¹² Autorul „Istoriei jăfuitorilor” spune că bimbașa Sava cu oamenii săi l-ar fi ridicat pe Tudor din mijlocul pandurilor, amăgindu-l, pînă ce a ieșit din tabără și după aceea a fost adus la Ipsilanti, care, „după ce l-au judecat destul au poruncit de l-au purtat călare, legat, prin ulițele Tirgoviștei, cu strigare de pristar așa: „Acesta este domnișorul Tudor”. După aceea a fost predat lui Caravia și, după două zile, Tudor a fost iarăși adus la curtea lui Ipsilanti și omorît în timpul nopții.¹³

După C. Izvoranu, Tudor a rămas mai multe zile la Golești, în care timp s-a întîlnit cu Iordache. Uciderea lui Urdărescu și încercarea

⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 298.

⁹ *Op. cit.*, p. 255—256.

¹⁰ Vechea clopotniță se afla pe locul unde este astăzi crucea din fața bisericii Mitropoliei.

¹¹ C. D. Aricescu culegea această informație de la Tudor sin Mfinea (Măinescu), fiul bucătarului care servise pe Caravia, *op. cit.*, p. 254.

¹² C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. XXVI, nota 1. Bătrînii din cartierul Sirbi spun totuși că din acest puț au fost scoase oasele unui schelet omenesc și un cîntar. Probabil că tot Aricescu a continuat cercetarea, dar nu a mai publicat concluziile la care a ajuns.

¹³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 344—345

de a aplica aceeași pedeapsă lui Iancu Enescu ar fi determinat pe ceilalți căpitani să se ridice împotriva lui Tudor, în frunte cu Hagi Prodan, care l-a chemat pe Iordache. Acesta a venit cu 50 de arnăuți și l-au luat pe Tudor în vederea pandurilor săi și, cu două căruțe de poștă, s-au îndreptat spre Tirgoviște, unde au ajuns în aceeași seară. Ipsilanti a fost anunțat, dar a refuzat să vorbească cu Tudor, ci a poruncit de l-au luat trei arnăuți, care l-au dus în marginea unui șanț de vie, unde l-au omorât, l-au aruncat în șanț și au tras pământ peste el. Izvoranu combate părerea că trupul lui Tudor a fost aruncat în Dimbovița, spunând că aceasta este o minciună.¹⁴

C. D. Aricescu a cules și alte versiuni asupra felului și a locului morții lui Tudor. Astfel, după notele lui D. Herescu, care se afla în oastea eteristă la Tirgoviște, când a fost adus Tudor de la Golești. Caravia, însoțit de câțiva arnăuți, i-a ieșit înainte la marginea orașului și, înainte de a intra în oraș, l-au ciopârțit chiar în căruța cu care era transportat. Un alt martor, Ioniță Columbeanu din Vladimiri, rudă cu Tudor, pretindea că l-ar fi însoțit pe Tudor pe tot drumul de la Golești, trecând pe la mănăstirea Vieros, pe la Boteni și peste muncele, pe drumul de poștă, pînă la Tirgoviște și chiar pînă în arestul de la Mitropolie, unde Tudor s-ar fi hrănit trei zile numai cu dulceață și cafea. În cele din urmă, Caravia însuși l-ar fi tăiat pe Tudor, ziua, pe la nămiezi, în fața Mitropoliei, în vederea a mai multor martori.

D. Mala, care ar fi fost unul dintre arnăuții care l-au escortat pe Tudor, în aceeași căruță de poștă, de la Pitești pînă la Tirgoviște, arată de asemenea că nu au trecut prin Cîmpulung, ci, de la a doua stație de poștă, peste muncele, au ajuns pînă la marginea Tirgoviștei, de unde s-au întors la Pitești. După mărturia lui Barbu Viga din Gorj, un alt arnăuț din convoiul de strajă al lui Tudor a fost Ghiță Hoțu, scos de eteriști din pușcărie, care, la întoarcerea sa de la Tirgoviște, arăta pandurilor degetul cel mic al lui Tudor cu un inel -- pecete din aur, spunîndu-le: „*Iată, v-am adus semn că am omorît pe ciinele de Tudor, care voia să ne dea pe mîna turcilor*“.

Simion Romanov, scriitor în cancelaria lui Ipsilanti de la Tirgoviște, spunea că a primit o hirtie găsită la Tudor cînd acesta a fost adus la Tirgoviște, pentru a o traduce în limba greacă, care era conținutul protestului trimis de Tudor la congresul de la Leybach.¹⁵

Există numeroase alte lucrări privitoare la mișcarea revoluționară din 1821, dar care nu conțin date mai amănunțite despre felul și locul morții lui Tudor Vladimirescu.

Alte lucrări istorice au fost scrise în limbi străine, unele rămase multă vreme în manuscris, iar altele publicate chiar de atunci.

¹⁴ *Idem*, p. 373.

¹⁵ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. XXI—XXII, nota 3; p. 225, nota 1; p. 252, nota 3.

I. P. Liprandi prezintă tot pe Macedonschi și pe Hagi Prodan ca autori ai complotului, primul urmărind să ia locul lui Tudor la comanda pandurilor. Ei ar fi vrut să-l aresteze pe Tudor și să-l trimită în fața Divanului, cu acuzația că ar fi tănuit niște bani cu care ar fi trebuit plătită oștirea. Temându-se că planul lor ar putea eșua din cauza pandurilor, s-au dus la Pitești și au cerut ajutor lui Iordache, care atît aștepta. A doua zi, 21 mai, Iordache a sosit la Golești cu Farmache și cu o sută de arnăuți și, în fața căpitanilor de panduri, Macedonschi l-a acuzat pe Tudor de înstrăinarea banilor oștirii și de uciderea lui Ioniță Urdăreanu, cerînd să fie trimis la Divan cu ajutorul lui Iordache. Tudor a încercat să-i convingă că unii dintre căpitani erau cumpărați de Iordache și a voit să-și cheme oamenii, dar lingă locuința lui se afla numai căpitănia lui Hagi Prodan, formată numai din sîrbi, în timp ce oamenii de încredere ai lui Tudor fuseseră învoiți de Macedonschi să plece la Pitești pentru treburile lor. Tudor a fost apoi dezarmat și dus la Pitești și la Tirgoviște, predîndu-l lui Ipsilanti, pe care îl prevenise dinainte că ar fi descoperit corespondența lui cu turcii. Liprandi încredințează însă că n-a existat nici o corespondență a lui Tudor cu turcii ci a tratat cu ei prin Nuri aga, care venea în tabăra lui Tudor, după declarațiile pe care i le făcuse însuși Nuri aga și cei doi frați Macedonschi. Din ordinul lui Ipsilanti, Tudor a fost închis în temnița Mitropoliei, iar „*cunoscutul criminal Caravia*” însărcinat să-l tortureze pînă ce va spune unde sînt banii. După două zile de tortură l-au legat și l-au scos afară din oraș, spunîndu-i că-l duc la Divan. Apropiîndu-se de riul Dimbovița, Caravia l-a împușcat cu pistolul, apoi i-au tăiat capul și trupul l-au aruncat în riu. În mundirul lui Tudor, Caravia ar fi găsit aur și pietre scumpe în valoare de 6000 de galbeni. „*Așa a fost curmată, prin trădare, viața lui Tudor, fără nici o cercetare și fără nici o umbră de formă (de judecată)*” conchide Liprandi, care face în continuare un aspru și îndreptățit rechizitor lui Ipsilanti.¹⁶

F. G. Laurençon, care se afla atunci în Țara Românească, aflase că Tudor a fost făcut prizonier de Iordache, adus la Tirgoviște, închis la Mitropolie și torturat două zile pentru a mărturisi unde sînt banii strînși din țară. A treia zi a fost predat lui Caravia și decapitat.¹⁷

¹⁶ *Documente privind istoria României, Răscala din 1821*, vol. V, p. 199—205, 298—303, 380—382, 425—428. Liprandi era lt. colonel în 1821, șef al serviciului de informații al unei mari unități militare rusești, cu sediul în Chișinău. A scris un studiu despre „*Răscala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu din anul 1821*” la București, între anii 1829—1831, în limba rusă, publicat pentru prima dată la București în 1962.

¹⁷ F. G. L., *Nouvelles observations sur la Valachie*, Paris, 1822, p. 92—93. O descriere asemănătoare se găsește la F.C.H.L. Pouqueville, *Histoire de la régénération de la Grèce*, Paris, 1824, II, p. 474—475, care adaugă ca și Laurençon că în căptușala dolmanului lui Tudor asasinii au găsit o valoare de 5000 ducati, în monezi de aur și pietre scumpe. Versiunea circula în București cu scopul de a-l prezenta pe Tudor ca pe o căpetenie de haiduci. Bani fuseseră trimiși de Tudor lui Ghiță Opran la Orșova.

Maxime Raybaud descrie arestarea lui Tudor la întâlnirea de la Golești, cu concursul căpitanilor complotiști, într-o atmosferă de agitație și confuzie generală, după care numeroși panduri au părăsit tabăra plecând la casele lor. În fața diversității informațiilor despre asasinarea lui Tudor, Raybaud conchide : „*sfirșitul lui Tudor este diferit povestit. Sigur este că nu a fost predat unui consiliu de război, ci săbiilor citorva ofițeri care l-au masacrat în mod laș*“. În aparatul critic Raybaud descrie varianta după care Tudor a avut două întâlniri cu Iordache, la Golești. La prima, s-au înțeles să conlucreze, dar după aceasta Tudor ar fi ucis nouă dintre căpitanii săi care asistaseră la întâlnire, fie pentru că se simțea discreditat, aflând de la Iordache despre scrisorile sale față de turci, fie pentru că nu avea încredere în ei. Prinderea unui nou curier al lui Tudor cu scrisori către turci l-a determinat pe Iordache să ceară o nouă întâlnire în fața căpitanilor de panduri, cărora le-a arătat scrisorile și le-a prezentat soarta care-i aștepta și pe ei după uciderea celorlalți căpitani. Cei de față s-au desolidarizat de Tudor și atunci Iordache l-a dezarmat și arestat pe Tudor, trimițându-l la comandamentul lui Ipsilanti de la Tîrgoviște, care l-a predat în paza lui Caravia. Iordache ar fi intervenit la Ipsilanti pentru clemență față de Tudor, dar aghiotanții acestuia, printre care Orfano, l-ar fi cerut de la Caravia și l-ar fi ucis cu săbiile. Pentru a nu fi recunoscut după îmbrăcăminte, asasinii i-ar fi luat hainele, tăindu-i pumnii ca să poată scoate chepchenul strins la mîneci. Asupra lui Tudor nu s-ar fi găsit decît patru taleri.¹⁸

După G. G. Gervinus, Sava uneltise pe lângă Ipsilanti împotriva lui Tudor în timp ce acesta se retrăgea spre Oltenia. Tudor a avut o înțelegere cu Iordache dar, descoperindu-se noi negocieri ale lui Tudor cu Cara Ahmed, Iordache ocupă podul de peste Argeș și se îndreaptă spre Găiești contra lui Tudor, pe care-l zdrobi, dezvăluind în fața pandurilor negocierile comandantului lor cu turcii. Tudor ar fi fost apoi măcelărit de trupe fără nici o judecată.¹⁹

Elias Regnault arată că, după ce Tudor ordonase uciderea a nouă dintre căpitanii săi, pe care-i bănuia de trădare, și după ce eteriștii interceptaseră alte scrisori adresate de Tudor turcilor, Iordache a ocupat posturile cele mai importante din jurul taberei pandurilor și a cerut lui Tudor o nouă întâlnire de față cu căpitanii săi. Iordache l-a acuzat pe Tudor de trădare, arătînd celor de față scrisorile adresate turcilor și amenințîndu-i că vor avea cu toții soarta celor nouă căpitani uciși. Cînd căpitanii pandurilor au început să-l acuze pe Tudor pentru cei uciși, Iordache făcu semn oamenilor săi, care au tăbărit asupra lui Vladimirescu și l-au legat, ducîndu-l la Ipsilanti, care l-a dat în paza lui Caravia. Apoi au venit trei oameni ai lui Ipsilanti care l-au cerut pe Tudor

¹⁸ Maxime Raybaud, *Mémoires sur la Grèce*, Paris, 1824, II, p. 235—238.

¹⁹ G. G. Gervinus, *Insurrection et régénération de la Grèce*, Paris, 1823, p. 200—201.

și, la o mică depărtare de acolo, s-au oprit în fața unei gropi săpată de curind. Eteriştii scoaseră săbiile și începură a-l lovi pe Tudor în timp ce acesta își acoperi capul cu mantaua. Apoi, sbirii despuiară cadavrul, tăindu-i miinile pentru a putea scoate minteanul strimt la mîneci.²⁰

Alți autori²¹, nu dau mai multe amănunte despre felul și locul asasinării lui Tudor. Mai pe larg tratează această problemă istoricii greci, în opere apărute în perioada proslăvirii luptei pentru independență a poporului grec.

Ilie Fotino, care, pe lângă informațiile proprii, a prelucrat și parte din materialele moștenite de la unchiul său Dionisie, extinde rețeaua complotului împotriva lui Tudor asupra tuturor căpitanilor săi, indicînd totuși în prim plan pe Haji Prodan și pe Macedonschi. Căpitanii pandurilor ar fi fost nemulțumiți de atitudinea ostilă a lui Tudor față de Ipsilanti. Haji Prodan mai era nemulțumit pentru că nu primise banii pentru plata ostașilor săi și nici muniții și de aceea întărita și pe ceilalți căpitanii împotriva lui Tudor. La rîndul său, Tudor răspundea prin pedepse cu moartea la orice act de indisciplină. După salvarea lui Iancu Enescu, Haji Prodan și Macedonschi ar fi grupat în aceeași noapte, 19/20 mai, pe ceilalți căpitanii și au scris lui Iordache, care se afla la Pitești, informîndu-l că sint gata să-l părăsească pe Tudor. Iordache socoti că a sosit momentul pe care-l aștepta de mult pentru a-l înlătura pe Tudor și a-i atrage oastea de partea sa. Însoțit de 30 de călăreți și alți 200 lăsați mai în urmă, se întilni cu Tudor în chioșcul de la Golesti, unde îl acuză că a călcat jurămîntul și s-a arătat nerecunoscător, el „*un om de rînd și neînsemnat, ostaș nevolnic dar norocos, fără avere, fără adăpost, umilit și nebăgat în seamă; te-am făcut eterist, te-am așezat în capul a mii de oameni, esti creatura mea*“, epitete lipsite de orice temeii, care arată mistificările create în tabăra eteristă privind personalitatea lui Tudor, în ciuda afirmației lui Fotino că sensul acestor cuvinte îl găsise în ziarele nemțești. Tudor i-ar fi răspuns că atitudinea față de Ipsilanti i-ar fi fost dictată de secretarul agenției austriece Udrițchi, dar s-ar fi convins că a fost amăgit și că era hotărît să lupte împreună împotriva turcilor. Căpitanii lui Tudor se prefăceau că nu au nici cea mai mică înțelegere cu Iordache și au consimțit la propunerea acestuia ca Tudor să se prezinte la Ipsilanti pentru a-i cere iertare. Iordache ar fi găsit în încăperea lui Tudor și o scrisoare sigilată adresată turcilor, prin care îi încredința de supunerea sa, informîndu-i despre situația oastei lui Ipsilanti. Între timp, arnăuții lui Iordache luaseră tunurile și ierbăria pandurilor și Tudor

²⁰ Elias Regnault. *Istoria politică și socială a Principatelor Dunărene*, Iași, 1856, p. 150—151.

²¹ De Salaberry. *Essais sur la Valachie et la Moldavie, théâtre de l'insurrection dite Ipsilanti*. Paris, 1821; F. R(ecordon). *Lettres sur la Valachie*, Paris, 1821; C. D. Raffanel. *Histoire des événements de la Grèce*, Paris, 1822; Rabbe Alph.. *Histoire d'Alexandre I-er*, Paris, 1826.

înțelese cursa în care căzuse. Prizonier al lui Iordache, Tudor fu condus la Pitești și, prin Cîmpulung, la Tîrgoviște. La miezul nopții, convoiul fu oprit de străjile lui Ipsilanti la Văcărești și numai a doua zi dimineața intră în Tîrgoviște, escortat de cîțiva călăreți. Ipsilanti convocă consiliul de război al Eteriei, care-l condamnă pe Tudor conform art. 3, 7 și 8 din codul penal eterist. Ipsilanti ar fi voit să-l grațieze, dar Iordache i-ar fi arătat scrisoarea adresată turcilor și Ipsilanti i-ar fi poruncit lui Gherasim Orfano să-l omoare în secret, după instrucțiunile pe care i le va da. Tudor ar fi fost lăsat liber prin oraș, supravegheat în secret. A doua zi, Ipsilanti a dat un ospăț la Mitropolie, la care a fost invitat și Tudor. Pe la miezul nopții, după plecarea oaspeților, Tudor ar fi plecat însoțit de Vasile Caravia, Gherasim Orfano, Constantin Caravelopulos, aghiotant al lui Ipsilanti, și Garnovschi și, tot vorbind, au ieșit din oraș ajungînd lângă grădina lui Ciocîrlan. Acolo erau trimiși dinainte doi ostași care săpaseră o groapă într-un șanț. Unul dintre ei, Nicolae Parga, ar fi ieșit înaintea lui Tudor cu un satîr în mîină și i-ar fi spus să-și facă rugăciunea. Tudor și-ar fi acoperit fața cu mîinile și a fost decapitat, iar trupul i-ar fi fost aruncat în groapa pregătită și acoperit cu pămînt și pietre, „iar numele lui rămase nemuritor și lăsa epocă pînă în ziua de astăzi în toată Țara Românească și în toate inimile române”, concluzie care nu mai putea fi mistificată.²²

Tricupis explică la fel cauzele complotului unora dintre căpitanii lui Tudor: execuțiile împotriva celor nedisciplinați, chemarea lui Iordache la Golești și acuzațiile împotriva cărora Tudor n-ar fi mai putut răspunde. Descrierea dezarmării lui Tudor este mai amplă, autorul făcîndu-l pe Iordache să guste astfel plăcerea victoriei. De la Pitești Tudor ar fi fost luat de Nicolae Ipsilanti și dus la Tîrgoviște, unde a fost muștrat de Alexandru Ipsilanti, apoi a fost scos afară din oraș și tăiat în bucăți de către ostași, la 23 mai 1821, fără să fi fost judecat după legile ostășești. În pofida epitetelor injurioase date lui Tudor, Tricupis recunoaște că „a iubit binele propriei sale patrii”.²³

Filimon urmează mai de aproape pe Fotino, după cum remarcă încă de acum un secol C. D. Aricescu,²⁴ sfîrșind cu conducerea lui Tudor

²² Ilie Fotino, *Luptele revoluției grecești din Țara Românească din anul 1821*, Lipșa, 1846 și traducerea revizuită și editată de A. I. Fotino, *Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti în revoluțiunea din anul 1821, supranumită Zavera*, București, 1874, p. 142—154. Cu ocazia construirii blocului de la intersecția Bulevardului cu str. Tudor Vladimirescu, în dreptul grădinii Ciocîrlan, la escavările făcute, s-au scos mai multe schelete omenești, de la o adîncime de 1,50 m. Neavînd nici un fel de material ajutător pentru determinarea vremii înhumării nu am putut stabili decît că, după starea lor de conservare, nu puteau fi mai vechi de secolul al XVIII-lea.

²³ Spiridonos, Tricupis, *Istoria revoluției grecești*, Londra, 1853, I, p. 146—149, în limba greacă.

²⁴ *Op. cit.*, p. XXV.

de către Orfano, Caravia, Caravelopulos și Garnovschi, pe la mijlocul nopții de 26/27 mai, afară de întăriturile orașului, pînă la locul unde doi ostași, Varnava și Nicolae Parga îi săpaseră groapa, ultimul tăindu-i capul cu sabia.²⁵

Din cercetarea lucrărilor istorice, constatăm că cele mai multe indică locul asasinării lui Tudor în afara orașului Tîrgoviște. Menționăm însă că unele dintre mărturiile contemporane au fost scrise mult mai tîrziu decît desfășurarea evenimentelor, cînd mulți dintre participanți nu mai erau în viață și o verificare a împrejurărilor asasinatului întîmpina dificultăți, mai ales datorită condițiilor secrete în care a fost săvîrșit. Trebuie să adăugăm și faptul că nici unul dintre memorialiști nu a fost în Tîrgoviște în zilele asasinatului, ci au însoțit oastea eteriștilor după ridicarea lui Tudor de la Golești.

Majoritatea informațiilor concordă în privința arestării lui Tudor la Mitropolie, dar, fără nici o justificare, strămută locul asasinatului în afara orașului. Scopul acestei deplasări se datora intenției eteriștilor de a nu profana o instituție religioasă ca Mitropolia cu o crimă odioasă, mai ales că erau proaspete amintirile asasinatelor înfăptuite de turci împotriva grecilor. Patriarhul Grigore fusese spînzurat în odăjdiile de cult, la 21 aprilie, în fața bisericii patriarhale și mai mulți episcopi și conducători ai bisericii avuseseră aceeași soartă la Constantinopol, Atena, Adrianopol sau Moreca. Asasinarea lui Tudor în curtea Mitropoliei ar fi adus croului o aureolă de martir, iar eteriștilor o acuzație asemănătoare cu cele imputate turcilor, ceea ce ar fi dăunat scopurilor politice ale Eteriei. Aceasta cu atît mai mult cu cît eteriștii țineau ca mișcarea lor să fie prezentată popoarelor din Peninsula Balcanică ca o luptă pentru credință, „*za vera*”, împotriva opresorilor musulmani. Pentru comandanții eteriști se impunea deci făurirea unei versiuni după care asasinatul nu trebuia să fi avut loc la Mitropolia din Tîrgoviște, unde fusese arestat Tudor. S-a tilcuit atunci povestirea înfăptuirii lui în afara orașului. Din tabăra Eteriei versiunea a trecut și la pandurii care au însoțit trupele eteriste pînă la Drăgășani și, mai ales, la istoricii greci ai Mișcării de la 1821, care o descriu cu cele mai multe amănunte.

Făuritorii versiunii n-au stabilit însă un loc precis al asasinatului și de aci a urmat diversitatea din indicațiile memorialiștilor: Iazul Morilor de lingă Tîrgoviște, riul Ialomița, riul Dîmbovița, grădina Geartoglu, grădina Ciocîrlan, marginea orașului Tîrgoviște.

În realitate, asasinatul a avut loc în curtea Mitropoliei din Tîrgoviște. Scoaterea lui Tudor din incinta Mitropoliei, înconjurată cu ziduri și păzită de gârzi, traversarea străzilor orașului, noaptea, cu

²⁵ Ioan Filimon, *Incercare istorică despre revoluția grecească*, Atena, 1859 II, p. 166—167 (în limba greacă).

Tudor scos din fiare, apar ca invenții fanteziste, avînd în vedere și spontaneitatea și vitejia lui Tudor.

Declarația lui Pîrvu Meșinescu că Tudor a fost ucis în curtea Mitropoliei este întărită de scrisoarea lui Fleischhackl către Metternich, din 16 iunie 1821, și de cea a baronului Schustekh către contele Banffy din aceeași zi: „*După toate informațiile Tudor Vladimirescu este într-adevăr mort. El a fost măcelărit la 7 a acestei (luni) în curtea Mitropoliei din Tirgoviște de șase arnăuți*“.²⁶ La Sibiu, de unde erau trimise ambele scrisori, știrile sosseau de la funcționarii vămilor de Turnu Roșu și Vulcan, cînd arnăuții și pandurii ajunseseră în Oltenia.

Locul unde ar fi fost îngropat Tudor Vladimirescu a preocupat și mai tîrziu pe diferiți amatori.

În anul 1906, Ioan Teodoru trimitea Primăriei orașului Tirgoviște o fotografie a lui Tudor și promitea sumele necesare pentru găsirea osemintelor lui și ridicarea unui monument pe locul respectiv, dar nu s-a realizat nimic.

În 1911, din inițiativa Smarei Gheorghiu, s-a ridicat prin subscripție publică o cruce în curtea Mitropoliei cu inscripția: „*Eroului Tudor Vladimirescu, martir redeșteptării naționale. 27 mai 1821*“, cu motivarea: „*avîndu-se în vedere că după toate probabilitățile la Mitropolie va fi fost ucis domnul Tudor Vladimirescu*“.²⁷

După o tradiție locală, trupul lui Tudor ar fi fost aruncat „*în puțul părăsit de sub marginile șanțurilor cetății*“ și Smara s-a interesat printre bătrîni despre această tradiție, deoarece ar fi voit să pună la baza crucii osemintele lui Tudor. Tot cercetînd, Smara a aflat că, în 1883, cu ocazia unor lucrări la Arsenal, s-ar fi găsit șase schelete de oameni și fostul proprietar al locului, Teodor Pitiș a fost acuzat ca ucigaș și deferit justiției. Din lipsă de probe sigure acuzatul a fost în cele din urmă achitat. Cu ocazia acestui proces, osemintele au fost trimise la Consiliul sanitar din București, care a constatat că din cele șase schelete numai unul avea urme de moarte violentă: craniul era găurit de un glonte tras din spate și avea o spărtură în parietal și alta în frontal. Scheletul era al unui bărbat de 30—40 de ani, înalt de 1,70—1,75 m. La exhumarea scheletelor s-a găsit o copcă, un șnur de mătase și o bucată de postav roșu. Cercetînd și dosarul respectiv la Curtea cu juri de la grefa Tribunalului Dîmbovița. Smara a rămas cu convingerea că scheletul cu urme de violență era al lui Tudor. Ur-mărind osemintele, Smara le-a găsit uitate în podul Tribunalului, dar

²⁶ *Documente privind istoria României, Colecția Eudoxiu de Hurmuzachi, S. N., III, București, 1967, p. 325.*

²⁷ Arhivele Statului, Tirgoviște, fond Primăria Tirgoviște, dos. 68/911.

numai două din cele patru descoperite inițial, și, cerându-le, le-a primit „pentru a le așeza la locul unde s-a așezat crucea lui Tudor Vladimirescu“ deoarece „după toate indicațiile aceste oseminte par a fi ale lui Tudor Vladimirescu și pandurilor care îl însoțeau atunci când au fost omoriți“. Oasele au fost așezate într-o raclă și depuse în altarul bisericii domnești,²⁸ apoi mutate în cașul bisericii, unde au rămas până în 1930, când preotul paroh le-a îngropat în marginea trotuarului de pe latura sudică a bisericii.

²⁸ *Arhivele Olteniei*, 1933, p. 138—140.